

**Kenan Çayır, Türkiye’de İslamcılık ve İslâmî Edebiyat:
Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara**
(İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, 2015), 183 s.

Kenan Çayır, *Türkiye’de İslamcılık ve İslâmî Edebiyat* adlı çalışmasında, 1980’li yıllardan günümüze değişerek gelen İslamcılığı, dönemin İslamcı anlayışlarının kavranabilmesi için toplumsal ve siyasal yaşama ışık tutmaları bakımından önemli kültürel metinler olduğunu düşündüğü “hidayet romanları” ve “öz eleştirel romanlar” bağlamında incelemektedir. İslamcılık kavramı ile yazarın kastettiği, İslam’ı aktörlerden bağımsız sabit bir veri olarak düşünen özcü (essentialist) açıklamaların aksine; İslam’ın ne söylediği değil, aktörler tarafından nasıl yorumlandığı ve kurgulandığıdır. Dolayısıyla İslamcılık kavramı sürekli yeniden yorumlanan sosyal ve siyasal bir pratik olarak ele alınmaktadır (s. 5). Hidayet romanları; modern çağın “ahlâki dejenerasyonuna” karşı İslam’ın tek çözüm olarak sunulduğu, toplumsal dönüşme ve İslâmîleşmeyi hedef alan mesaj yüklü anlatılardır. Bu romanların yazıldığı 1980’li yıllardan 1990’lara gelindiğinde romanlarda İslâmî kimliklerin bizzat sahipleri tarafından eleştirilmeye başlandığını ve böylece öz eleştirel romanların ortaya çıktığını belirten yazar, Türkiye’deki İslamcılığın gelişim sürecini ve değişen İslamcılık anlayışını romanlar aracılığıyla alıntılarla örneklendirerek göstermeye çalışmıştır. Bu amaçla 1980’lere ait olan Şerife Katırcı Turhal’ın *Müslüman Kadının Adı Var* ve Ahmet Günbay Yıldız’ın *Boşluk* adlı romanlar ile 1990’larda yazılan Halime Toros’un *Halkaların Ezgisi* ve Ahmet Kekeç’in *Yağmurdan Sonra* romanları incelenmiştir. İlk bakışta pek çoğumuz romanların kurmaca metinler olduğunu düşünmemize rağmen; yazar verdiği örneklerle roman, siyaset, sosyal hayat ve sahip olduğumuz bireysel ve toplumsal kimlikler arasında doğal bir bağ olduğunu vurgulamıştır. Türkiye’de değişen sosyal ve siyasal şartlara bağlı olarak İslâmî aktörler tarafından yeniden yorumlanan İslamcılık, bu eserde, İslâmî romanlardaki değişim dönemselsel olarak incelenerek aktarılmıştır.

Türkiye'ye roman, Batılılaşma çabası içerisinde bulunduğumuz yıllarda girmiş, 1970'lere kadar özellikle İslâmî kesimler tarafından mahrem hayatı sunması bakımından çokça eleştirilmiş, fakat daha sonraki yıllarda romanın İslâmîleştirilebileceği fikrinin doğmasıyla birlikte "İslam'ı yayma aracı" olarak kullanılmaya başlanmış ve hidayet romanları olarak adlandırdığımız romanlarla Batı'ya ve Batılı yaşam tarzına – dolayısıyla bu yaşam tarzını empoze ettikleri, dini sembolleri olumsuz resmettikleri ve ahlâki bozulmaya sebep oldukları gerekçesiyle Cumhuriyet dönemi romanlarına- karşı çıkılıp "olması gereken" İslâmî bir yaşam tarzı keskin ifadelerle okuyucuya sunulmuştur.

1980'lerin siyasal ortamında, farklı İslâmî grupların ortak endişesi Batılılaşma olarak algılanan modernleşme süreciydi ve getirdikleri ortak çözüm ise modern yaşamın İslâmî prensiplere göre yeniden düzenlenmesi ve yeni bir İslâmî kimlik oluşturulması gerektiği idi. Yazar, bu yılların ürünü olan hidayet romanlarındaki sosyal- siyasi hayat ve buna bağlı gelişen İslam algısının kolektif ve toplumsal yapısını bizlere göstermek için Şerife Katırcı Turhal'ın *Müslüman Kadının Adı Var* ve Ahmet Günbay Yıldız'ın *Boşluk* adlı romanlarını ele almıştır. Hemen hemen bütün hidayet romanlarında olduğu gibi, *Müslüman Kadının Adı Var*'da bir üniversite öğrencisinin İslâmîleştirilme -"doğru yolu" bulup İslam'ı yaşamaya başlaması-, örtünme ve İslâmî kimliği sebebiyle toplumdan dışlanma süreci; ikinci romanda ise bir erkek karakterin İslâmî yaşam biçimini benimseme öyküsü anlatılır. Bu romanlarda İslâmî ve İslâmî olmayan arasında keskin bir ayrım yapıлып, temelde modernleşme sürecinin toplumu ahlaki çöküşe götürdüğü fikri işlenir (s. 105-107). Hidayet romanlarının başlangıcında İslam'dan uzak bir yaşam tarzı benimseyen karakterler zamanla ruhsal problemler yaşayıp manevi boşluğa düşerler ve neticede kendilerine yeni birer sayfa açıp hayatlarına iyi ve mutlu Müslümanlar olarak devam ederler. İslâmîleştirilme sürecine giren kadın karakterler kendilerini seküler kimliklerden arındıran önemli bir sembol olarak kabul edilen başörtüsünü de kullanmaya başlarlar. Öyle ki romanların pek çoğunda kadının başörtüsü ülkenin bayrağına benzetilip önemi vurgulanır ve yeni bir hayatın başlangıcını temsil eder. Tesettürlü kadınların gerici olarak damgalanma problemine şiddetle karşı çıkılıp; bu kadınlar modern, kültürlü, ileri görüşlü olarak sunulur. Bu

tarz romanlarda, İslâmî karakterler, İslâmî olmayan -genellikle Kemalîst modernleşme savunucusu- karakterlerle çeşitli diyaloglar ve tartışmalar içerisinde bulunan, fikirleri ve savundukları tezler baskın gelen, " tartışmayı kazanan" kesimdir (s. 109). Hemen hemen tüm hidayet romanları, adından da anlaşılacağı üzere karakterlerin hidayete ermeleriyle mutlu sona ulaşır. Hidayet söylemleri ile yeni bir kimlik inşasının ve toplumsal dönüşümün amaçlandığı bu romanlarda, İslâmî yaşam biçiminin toplumun mutluluğuna vesile olacağına altı çizilir.

1990'lara yıllara gelindiğinde ise, değişen sosyal ve siyasal şartlar neticesinde değişen İslami kesime paralel olarak, ideal İslâmî yaşam tarzı sunmak yerine, karakterlerin iç sorgulamalar yaşadıkları, kendileri ve İslâmî çevreleri rahatlıkla eleştirebildikleri ve günahlarını itiraf etmektен çekinmedikleri; yazarın "öz eleştirel" olarak nitelendirdiği yeni bir roman türü ortaya çıkmıştır. Zira vurgulandığı üzere, roman asla içinde bulunduğu toplumdan bağımsız olamamaktadır. 1990'ların yeni aktörleri kendilerini hidayet romanlarında kurgulanan kolektif kimlikle özdeşleştirmez. Bir başka deyişle, 1980'lerdeki İslâmî aktörlerin hikayeleri, 1990'ların ortamıyla ve yeni kazanılan toplumsal pozisyonlarla örtüşmez. 1980'li yıllarda örtülü kadınlar üniversitelerde eğitim alabildiler ve modern meslekler edindiler. Bunun yanı sıra 1990'lı yıllar İslâmî tatil mekanlarının, kafelerin, otellerin, televizyonların ortaya çıktığı yıllar olup, İslamcılık kendi kamusal mekanlarını oluşturdu (s. 118). Fakat 1990'larda örtüleriyle kamusal alanda çalışmamak ve üniversite mezunu ev kadını olmak İslâmî karakterleri bazı çelişkilere düşürdü. Dolayısıyla kariyerleri ve inançları arasında kalan bu karakterler, İslâmî sınırları bizzat kendileri sorgulamaya başladılar. İslâmî romanlara kaynaklık eden yaşam pratiklerinin bu denli değişmiş olması, yazılan yeni hidayet romanlarının içeriklerini kısmen değiştirip öz eleştirel romanların yaygınlık kazanmasına neden oldu.

Yazar, toplumsal İslâmî dönüşüm düşüncesinin geçmişte kalıp, bireyselliğin hâkim kılındığı yeni bir anlayışın geliştiği tezini doğrulamak üzere Halime Toros'un *Halkaların Ezgisi* ve Ahmet Kekeç'in *Yağmurdan Sonra* adlı eserlerini incelemiştir. Bu romanlarda, karakterlerin 1980'li yıllarda benimsedikleri İslâmî anlayışları yeni

bir gözle değerlendirme hikayeleri anlatılır. Hatta bu iç sorgulamalar *Halkaların Ezgisi* romanının kahramanı Nisa'nın başörtüsünü çıkarması ve seküler bir hayat yaşamaya bağlaması gibi 80'li yıllarda asla karşılaşamayacağımız bir sonla biter. *Yağmurdan Sonra* adlı romanın kahramanı Murat ise evli bir Müslüman erkek olmasına rağmen, yine 80'li yıllarda karşılaşamayacağımız bir şekilde, dini inancı ve yasak aşkı arasında sıkışıp başka kadınlar hakkındaki duygularını açık eder. Murat, benimsediği İslâmî anlayışı sorgulamaya başlar ve hatta 28 Şubat sürecinden sadece laik çevreleri değil, bazı İslâmî kesimleri de sorumlu tutar ve kendisini her iki kesimden de uzaklaştırır. Hidayet romanları huzurlu bir hayatın başladığı sahnelerle bitirilmiş olup kahramanların gündelik hayatlarına pek değinilmezken; öz eleştirel romanlarda karakterlerin modern gündelik yaşamlarından ayrıntılar sunulur. Bu romanları hidayet romanlarından ayıran bir diğer faktör ise "öteki" algısıdır. Hidayet romanları siyah ve beyaz karakterler üzerine kuruludur. Bu romanlarda Batılılaşmış karakterler türdeş bir şekilde algılanır, karşılıklarına yine homojen bir şekilde kurgulanan İslâmî karakterler çıkarılır. Buna karşın öz eleştirel romanlarda böyle bir homojenleştirme yoluna gidilmez. Yani hidayet romanlarında biz ve öteki / İslâmî ve İslâmî olmayan ayrımları yapılırken, öz eleştirel romanlarda bireysel farklılıklara değinilip her Kemalist olan kişinin "kötü" olmayacağı anlayışı işlenir (s. 149).

Sonuç olarak vurgulamak gerekir ki 1990'larda ciddi bir dönüşüm sürecine giren İslamcılık 1980'lerdekinden oldukça farklıdır ve İslâmî hareketlerle birlikte yaygınlaşan İslâmî romanlar, değişen sosyal ve siyasal şartlardan bağımsız olmayıp toplumun içinde bulunduğu ruh haline ışık tutup, değişim sürecine girmiştir. Dolayısıyla 1980 ve 1990'lı yıllar arasında gerçekleşen İslam'ı yeniden yorumlama hadisesi ve toplumsal hidayetten bireysellik vurgusuna geçiş aşaması, Kenan ÇAYIR'ın çalışmasında dört farklı roman örneğiyle incelenmiştir.

Hande Meliha İÇAÇAN

İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İngilizce İlahiyat 4. Sınıf Öğrencisi